

Manuel Rivas Novel·lista gallec

“Van cremar els llibres i la Corunya llibertària”

La cultura dels ateneus populars, el seu extermini i el dels obrers després del cop militar del 1936 centren l'univers d'“Els llibres fan de mal cremar”

(Edicions 62), del narrador i poeta corunyès Manuel Rivas • Text: Neus Ràfols • Fotos: Miquel Anglarill

Per què es va interessar pel món dels centres llibertaris de la Corunya d'abans de la Guerra Civil?

Fa temps que m'havien despertat interès. Intuïa que en aquests espais de cultura oberts per a gent molt humil, treballadora, hi havia bosses d'esperança que estaven relacionades amb el que som ara. Perquè la història del món republicà, del lliure pensament i del galleguisme m'interessaven en la mesura que tenen a veure amb les nostres vides. A més, en aquests ateneus, biblioteques populars i escoles modernistes, ja estaven suggerides qüestions tan essencials com ara el feminisme, l'ecologisme, l'ensenyament lliure, la cultura vinculada a la vida i no com a màscara, entre altres aspectes. Per descomptat que hi havia alguns estudis fets, però les iniciatives obreres més alternatives estaven especialment enterrades. La dictadura les va perseguir i segrestar.

En la novel·la s'entrecruen històries de personatges de ficció amb persones que van existir, com ara l'anarquista Arturo da Silva, el ministre republicà Santiago Casares Quiroga i el mateix Manuel Fraga. Tot aquest univers recreat necessita un llarg treball d'investigació...

Quan vaig escriure *A lingua das bolboretas* i *El llapis d'rl fuster* ja vaig recollir molta memòria oral i molts docu-

Vaig haver de fer

un llarg procés

d'investigació

bibliogràfica i de

recuperació oral

ments que els vaig deixar per al futur. Sí, vaig haver de fer un llarg procés d'investigació, no només bibliogràfica, sinó també de recuperació oral. No és casual que l'obra estigui dedicada a un libretter naturalista [Antón Patiño Regueira] que en la seva adolescència va conèixer la gent de l'ateneu El Resplandor en el Abismo.

Què tenien els llibertaris d'aquest centre que els convertí en protagonistes corals de la narració?

Molta llum. El que més m'atreia d'ells és que les seves propostes no només se cenyien a la qüestió política, sinó que havien pensat formes de vida per sortir de l'obscuritat i de la misèria a través de la cultura. El primer que van fer va ser formar la seva biblioteca, aconseguir una màquina d'escriure, organitzar un grup

de naturisme per prendre banyes de sol... Algunes persones creuen que el nom de l'ateneu, El Resplandor en el Abismo, és molt literari, no en va conté una poètica de reexistir d'una altra forma de vida.

L'obra planteja la usurpació de la cultura d'aquests obrers després del cop militar de Franco. Parteix d'un fet clau: la crema de llibres a la dàrsena de la Corunya l'agost del 1936.

El punt de partida de la novel·la és un desassossec que ja suggeria en altres obres anteriors, i aflora de la paradoxa de trobar persones amb béns i molta formació cultural, que mostren sensibilitat vers les belles arts, però que en una situació límit, en lloc de decantar-se per l'humanisme opten per la barbàrie. Tenim una visió benintencionada de la cultura. Pensem que pot fer millorar la qualitat humana. Però la història de la humanitat s'ha descobert terrible i capgira, desvirtua aquesta visió.

També retrata la repressió franquista a la ciutat...

El que va passar a la Corunya i altres parts de Galícia és que no només van cremar els llibres, sinó que també van cremar aquella ciutat republicana i llibertària. Perquè abans de la Guerra Civil la Corunya tenia dues ànimes molt connectades: el món republicà

il·lustrat i el llibertari. Gran part dels volums de la biblioteca Germinal i dels centres d'estudis eren aportacions de persones vinculades al republicanisme, com ara Pablo Bazán i Santiago Casares Quiroga, els artistes Luis Huici i Francisco Miguel, l'autor de la portada [dels exemplars que s'estan presentant], executat l'agost del 1936. Els feixistes van cremar els llibres i centenars de persones, amb la voluntat d'exterminar d'arrel el lliure pensament. Després hi va haver una dictadura llarguíssima que va ser la prolon-

gació de la guerra. I el fum de les fogueres, viscos i que impregnava l'ambient, va penetrar a l'espai públic però també en el privat, en les mateixes persones, en el llençatge. Malgrat tot, és cert que és molt difícil d'aniquilar aquest tipus de memòria, d'aquí neix el títol de l'obra: *Els llibres fan de mal cremar*. Perquè finalment, a la Corunya mai va guanyar la dreta ni la reacció.

La por dels vençuts és un tema que aflora a través de molts personatges. Per exemple, Polca, un

Cada escriptor

i cada lector

equivalen a molts

anys de vida

d'una llengua

ibres tària”

L'afilador de memòria

“Embarquem memòria”. Aquesta frase d'un article de Rivas (*El barco de la memoria*), esbossa la trajectòria literària d'aquest corunyes nascut el 1957. La seva obra, escrita sobretot en galleg-publicada per les editorials Xerais i Galaxia-, també embarca aquest sentiment. De la Galícia rural i de la portuària, de l'actual o d'aquells episodis que recupera per traduir, els lectors, el territori on ha nascut i viu actualment. Des de molt jove va endinsar-se en el món del periodisme. Un recorregut professional recollit als llibres *El periodismo es un cuento* (Alfaguara) i *Muller no baño* (Alfaguara).

Un dels seus relats, *A lingua das bolboretas* -del llibre *Què vols de mi amor?* (Proa)- va ser especialment conegut quan va passar a les gran pantalla amb l'adaptació *La lengua de las mariposas*, adaptada pel realitzador José Luis Cuerda, amb Fernando Fernán Gómez en el paper protagonista. La novel·la va ser guardonada amb el premi Torrente Ballester i el Nacional de Narrativa. Amb *El llapis del fuster* (Proa) l'autor continua retratant la Galícia de la Guerra Civil i és reconegut amb el premi de la Crítica Espanyola i de la secció belga d'Amnistia Internacional.

Abans, però, Rivas ja havia publicat nombroses obres de narrativa que van tenir un reconeixement rellevant de la crítica espanyola i de la gallega en particular, com ara *Un millón de vacas* (Alfaguara) i *En salvaxe compañía* (Alfaguara).

També ha escrit múltiples llibres de relats, entre els quals destaquem *Ella, maleida ànima* (Proa i Alfaguara) i *As chamadas perdidas* (Xerais, i Alfaguara), així com de poemes, recopil·lats a l'antologia *El pueblo de la noche* (Alfaguara). A més té una obra teatral, *O heroe* (Xerais i Alfaguara). Tampoc cal obviar una interessant obra de llibre infantil i juvenil, amb alguns llibres traduïts al català, com ara *Bala perduda*.

Com a personatge públic, Rivas ha participat en campanyes ciutadanes a favor del galleguisme i de denúncia política i ambiental com la de Nunca Mais -pel desastre del *Prestige* el 2002- i pels recents incendis d'aquest estiu.

Jesús de Juana i Julio Prada acaben de publicar *Lo que han hecho en Galicia: violencia política, represión y exilio (1936-1939)*, a l'editorial Crítica, i Suso de Toro ha publicat *Home sen nome a Xerais*. ¿Hi ha un interès general a Galícia per recuperar la memòria històrica o és una inquietud aïllada del món intel·lectual?

Penso que és un interès generalitzat i no només a Galícia, i que, a més, té una vocació universal. Les reaccions més emotives que em vaig trobar després d'haver escrit *A lingua das bolboretas* i *El llapis del fuster* van ser a Espanya, però també a fora. Amb lectors d'Amèrica Llatina que van viure les dictadures militars, amb les víctimes de la guerra dels Balcans... Si ara surten amb més facilitat aquest tipus de novel·les és perquè ens hem adonat que la literatura no pot fer pactes de silenci, va contra la seva naturalesa. També per la gran magnitud del cràter de silenci que hi havia.

Vostè ha explicat el seu interès i admiració per John Berger, Rulfo, Onetti..., i pel galleguista Alfonso R. Castela, com a referent polític. De la literatura catalana, quin autor li interessa?

A mi m'agrada molt la poesia de Salvat-Papasseit. Per mi té un surrealisme carregat d'emoció. Després la sensació que totes les coses tenen alguna cosa a dir, emeten llum. Aquest esperit d'avantguarda arrelat a la realitat.

L'escriptora Carme Riera afirmava en aquest suplement que “la literatura catalana estava en extinció”. Què en pensa del futur de la gallega?

La sort de les nostres llengües, de la biodiversitat cultural en el món, té molt a veure amb el que fem amb la terra. És on mostrem el que estem escrivint, ja que el mateix territori és el manuscrit més interessant que tenim. I veiem que a l'Estat espanyol estem fent una novel·la negra. Només cal fixar-se en Marbella i molts altres escàndols similars. El que també importa és ser conscients que cada escriptor i cada lector equivalen a molts anys de vida d'una llengua.

anarquista represaliat, parafrasejant la poetessa Rosalía de Castro, parla de dos tipus de silencis: el que acompanya i el silenci mut que atemoreix.

Esclar. El poder de la dictadura es va sostenir per la fabricació continuada de la por. Després d'escriure la novel·la vaig tenir clar el falsejament de la història, no només de Galícia, sinó dels pobles que conformen l'Estat espanyol. Els franquistes van intentar fer-nos interioritzar que érem poc aptes per a la democràcia. Ara estic convençut que si hi ha una identitat comuna

entre els habitants de l'Estat espanyol és l'amor i la passió per la llibertat.

Com s'entén que l'exministre franquista Manuel Fraga, present en la narració, fos elegit democràticament durant setze anys com a president de la Xunta [1989-2005], després de la brutal repressió franquista que vostè retrata a l'obra?

No és una qüestió singular de Galícia. Molts llocs que eren fortament republicans ara estan governats per la dreta, com per exemple Madrid. L'explicació de l'elecció de

Fraga, que a més es va haver de camuflar amb símbols del galleguisme, té a veure amb aquesta producció tan intensa de la por. L'emigració, un fenomen molt singular de la regió, és una altra explicació. Durant el segle XX va marxar de Galícia l'equivalent a la seva població actual. I els que emigren són sempre majoritàriament els joves, les persones inquietes. Malgrat això, em sembla molt important destacar el fet que s'hagi expulsat democràticament aquesta persona que l'ha retingut tant de temps.

Parlem-ne

Joan Solà

Plantem cara

Ja n'hi ha prou. Al cap d'una setmana que el president de la Generalitat afirmés que l'única llengua de Catalunya que necessita reforç és la catalana, el govern central ens imposava per decret una hora més de castellà. Tenim el país ja del tot castellanitzat, i el català que s'hi usa està extremament degradat, de manera que difícilment podrem salvar la situació; doncs encara no n'hi havia prou: calia estrènyer més el caragol. I nosaltres, en el millor dels casos, a callar, a conservar la calma, a calcular si podem reclamar davant la llei, la llei del més fort.

Qui intenta destruir la llengua d'un poble és un enemic d'aquest poble. Tots els governs espanyols han sigut enemics nostres: durant segles i sense treva han intentat destruir la nostra llengua de diverses maneres, amb lleis, amb refinada repressió escolar, amb bombardejos, enverinant incansablement el país amb tots els mitjans de comunicació. Les primeres reaccions oficials del govern de Catalunya a l'esmentat decret van ser literalment escandaloses. Diguem-ho d'una vegada i sense embuts, que la paciència és el que ens ha dut al punt gravíssim on som: si els nostres polítics, en lloc de defensar amb tots els mitjans i amb totes les conseqüències la llengua pròpia del país, intenten fer-nos empassar una cosa tan monstruosa com que aquest decret “suposa un avanç històric per a la llengua catalana”, o si intenten fer callar el locutor de ràdio que denuncia l'agressió, aleshores s'exposen que els considerem còmplices dels nostres enemics.

La nostra societat està profundament desorientada perquè tots els nostres governs autonòmics han tractat aquest assumpte amb una perillosa i ben perceptible actitud de subordinació del nostre poble i de la nostra llengua a una altra entitat política i a una altra llengua. La mateixa campanya *Dóna corda al català*, per a una llengua mil·lenària com la nostra, que ha traduït tota la gran literatura mundial i que n'ha produït també de primera categoria mundial, deixa una sensació d'humiliació intolerable: ¿tan desvalguts ens hem de veure? Si, a més a més, va acompanyada d'una frase castellana o ambiguament catalana (*El català va amb tu*), aleshores l'agressió que ens fem a nosaltres mateixos ja no té nom. ¿No s'hauria trobat almenys una frase igualment atractiva però genuïnament catalana? Aquí hi ha, doncs, fonamentalment, una qüestió de dignitat. Després no ens demanin a la gent del carrer que defensin la llengua, perquè no podem. Ha de ser el nostre govern que planti cara d'una vegada. Han de ser les nostres entitats cíviques, acadèmiques, culturals de tota mena que reaccionin amb contundència. No pas amb l'enèsima noteta de premsa. No pas amb una altra taula rodona sobre les enquestes lingüístiques. No pas queixant-se i pidolant com qui no gosa. Cal que diguem a la cara a qui correspongui que no podem tolerar ni un minut més el sarcasme, la mentida, la humiliació, l'afebliment del nostre poble. No podem esperar més. Plantem cara.